

LONČENE SITULE IZ STAREJŠE ŽELEZNE DOBE NA OBMOČJU SLOVENIJE

EARLY IRON AGE CERAMIC SITUAE FROM SLOVENIA

Sneža TECCO HVALA

Izvleček

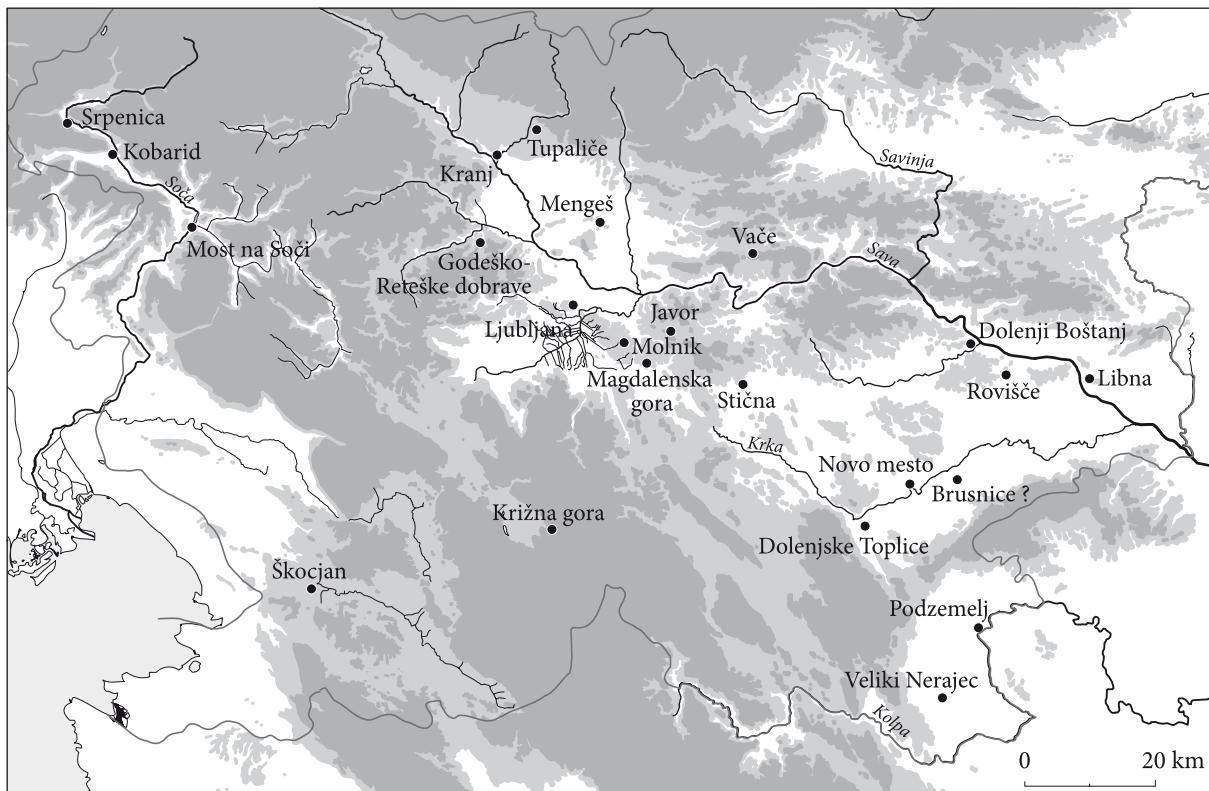
V prispevku je podan pregled lončenih situl iz Slovenije, ki spadajo med tipične starejšeželeznodobne oblike. Vključuje objavljene najdbe iz tega prostora in osvetljuje kontekste, v katerih se pojavljajo. Najzgodnejši primerki brez noge iz osrednjeslovenskih regij imajo več skupnih značilnosti s panonsko-vzhodnoalpskimi situlami, primerki iz Posočja pa so sorodni estenskim in istrskim. Situle na nogi, ki so izdelane na počasnem lončarskem kolesu in reoksidacijsko žgane ter poslikane z rdeče-črnimi pasovi, se pojavijo proti koncu 7. in v 6. st. pr. n. št. in kažejo na širitev zahodnih kulturnih vplivov v jugovzhodne Alpe. Osrednjeslovenski primerki takih situl predstavljajo najvzhodnejše najdbe, gre pa po večini za izdelke lokalnih delavnic. V nasprotju z bronastimi situlami, ki so predvsem moški atribut, se lončene na Dolenjskem povezujejo zlasti z ženskimi prvinami; nastopajo tako v skromnejših kot bogatejših grobovih in praviloma nikoli skupaj z bronastimi posodami. Med naselbinskimi najdbami so zelo redke, kar priča o njihovem ritualnem značaju.

Ključne besede: Slovenija, starejša železna doba, lončene situle, tipologija, kronologija, kulturni vplivi

Abstract

The contribution deals with the ceramic situlae, a typical pottery form of the Early Iron Age, which were unearthed on the territory of present-day Slovenia. It discusses the published situlae and their archaeological contexts. The early examples are without the foot and appear across two distinct areas – one comprises central Slovenian regions (Gorenjska, Ljubljana with its surroundings, Dolenjska and Bela Krajina), while the other includes western regions (Notranjska and the Soča Valley / Posočje). The situlae from the former area are most closely comparable with the Pannonian-eastern Alpine situlae, while those from the latter most closely resemble those from the Este area and Istria. Situlae with a foot, which are made on a slow potter's wheel, fired in a reducing atmosphere and painted with red and black stripes, appear in Slovenia at the end of the 7th century and continue to be used in the 6th century. They reveal the spread of the western cultural influences into the south-eastern Alps. The easternmost examples of these situlae are known in central Slovenia and were predominantly made in local workshops. In contrast with bronze situlae, which are mainly a male attribute, the ceramic examples from Dolenjska appear most frequently with objects connected with women; they were found in both rich and poor graves and almost never alongside bronze vessels. They were very rarely recovered in settlements, which indicates their ritual character.

Keywords: Slovenia, Early Iron Age, ceramic situlae, typology, chronology, cultural influences

Sl. 1: Najdišča lončenih situl na ozemlju Slovenije.
Fig. 1: Sites that revealed ceramic situlae in Slovenia.

UVOD

V repertoar tem, s katerimi se je ukvarjal Janez Dular, ki mu je ta zbornik posvečen, spada tudi lončenina iz bronaste in železne dobe. Bil je prvi, ki se je sistematično lotil keramičnega zbira iz grobov starejše železne dobe v jugovzhodnih Alpah,¹ in prvi, ki je podal podrobnejši tipokronološki pregled posodja iz bronastodobnih naselbin v severovzhodni Sloveniji.²

Med oblikami, ki se pojavljajo v starejši železni dobi, sem v počastitev njegovega jubileja izbrala lončene situle. Skupne oblikovne značilnosti tovrstnih posod so koničen trup, ozka, ostro zalamljena ramena ter kratek in bolj ali manj izrazito oddelen vrat. Dular je primerke s slovenskega ozemlja razdelil v dve vrsti – z nogo in brez nje, obravnaval jih je ločeno po kulturnih skupinah, tj. v okviru dolenjske, notranjske in svetolucijske halštatske skupine; podrobneje pa je tipološko razčlenil le svetolucijske situle z nogo.³

Namen tega prispevka je osvetlititi nekatera vprašanja, povezana s pojavom in razvojem tovrstnih posod,

za katere se predvideva, da so modelirane po zgledu bronastih veder.⁴ Z novimi objavljenimi najdbami je dopolnjen tudi seznam najdišč na slovenskem ozemlju (sl. 1), ki dajejo kvalitetne podatke o kontekstih.

SITULE BREZ NOGE

Te posode imajo ravno ali vbočeno dno in so rjavo-črne barve, površina je običajno zglajena, nekatere primerki so okrašeni, okras pa je narejen z vrezmi, vbodi, vtisi, bronastimi žeblički ali cinastimi lističi; ornamentiko sestavljajo snopi vrezov, viseci ali pokončni trikotniki, spirale, visče girlande ter meandri (sl. 2). Glede na razlike v velikosti, oblikovanosti ustja, vratu pa tudi stojne ploskve jih je mogoče razvrstiti v več tipov. Primerke iz osrednjega dela Slovenije, tj. ljubljanske, gorenjske in dolenjsko-belokranjske regije, označujem kot skupino Ia, notranjske in posoške oz. svetolucijske pa kot skupino Ib.

¹ Dular 1982.

² Id. 2002; 2010; 2013.

³ Id. 1982, 37–39, 55–57, 97, 120, Sl. 7: 12–14, 21: 5, T. 8: 85–87, 19: 160–167.

⁴ Pichlerová 1969, 161; Dobiat 1980, 102; Dular 1982, 37; Nebelsick 1997, 67, 71; glej še članek Teržanove v tem zborniku, str. 254.

SKUPINA Ia

Situle brez noge iz osrednjeslovenskih regij so precej raznolike, vendar lahko med njimi po nekaterih značilnih potezah razločimo štiri tipe. Tip **Ia1** predstavlja manjše posode s pokončnim ali neizrazitim vratom (*sl. 2: 1,2*), tip **Ia2** pa večje z usločenim vratom (*sl. 2: 3,4*). Za tip **Ia3** sta značilna višji trup in visok pokončen vrat, ustje pa je bolj ali manj izvihano (*sl. 2: 5,6*), medtem ko so pri tipu **Ia4** ramena bolj strma in prehajajo v široko, navzven nagnjeno ustje (*sl. 2: 7,8*). Med situlami vseh štirih tipov zasledimo tudi okrašene primerke.

Tip Ia1 (*sl. 2: 1,2*)

Libna: Guštin 1976, T. 16: 1.

Tupaliče, gr. 8/7: Vojaković 2008, T. 5: 4,5.

Tip Ia2 (*sl. 2: 3,4*)

Ljubljana, gr. 84, 214, 255: Puš 1971, T. 4: 2, 39: 10, 51: 10.⁵
Magdalenska gora – Mecklenburška zbirka, gr. VI/3 (1 frag.):

Hencken 1978, Fig. 176e.

Mengeš, gr. 1: Gabrovec 1965, T. 1: 3.

Molnik – Roje, gr. 5: Puš 1984, T. 2: 1.

Podzemelj – Skrilje, gr. 1/19: Barth 1969, T. 34: 16.

Vače: Stare 1955, T. 88: 2.

Tip Ia3 (*sl. 2: 5,6*)

Dolenjske Toplice, gr. 8/13, 16/5: Teržan 1976, T. 54: 5, 87: 10.
Novo mesto – Kapiteljska njiva, gr. 14/39: Križ 2013, T. 52: 1.

Podzemelj, gr. 2/12: Barth 1969, T. 3: 1.

Rovišče, gr. 1-1883/2: Dular 2003, T. 63: 5, 64: 1,2.

Stična, grob z okrašenim situlskim pokrovom (Tum. 76):

Gabrovec et al. 2006, T. 133: 25-27.

Vače: Stare 1955, T. 38: 3.

Tip Ia4 (*sl. 2: 7,8*)

Ljubljana, gr. 194: Puš 1971, 34: 5.

Veliki Nerajec, gr. 3: Spitzer 1973, T. 3: 3; Škvor Jernejčič 2011, T. 6: 2.

Tip Ia1. Situla s pokončnim vratom in ravno odrezanim ustjem ter okrašenimi rameni z Libne (*sl. 2: 1*) nima znanega konteksta. Podobna je neokrašenemu primerku, ki je bil najden na Križni gori (gr. 134) skupaj s fragmentom bronaste fibule z gladkim lokom, kar govori za ženski pokop v času stopnje Notranjska II oz. Ljubljana II b/III a ali Podzemelj na Dolenjskem.⁶ Primerjave za majhne situle s pokončnim vratom in

⁵ Dular jih je označil kot lonce tipa 1 (Dular 1982, 111, Sl. 13: 10).

⁶ Urleb 1974, 60, T. 26: 7,8; za datacijo cf. Guštin 1973, 469 ss; Gabrovec 1973, 33: Primerjalna kronološka tabela.

ravno odrezanim ustjem je mogoče najti na obrobju Panonije in vzhodnih Alp, kjer se pojavljajo skozi vse starejše halštatsko obdobje, le da imajo tamkajšnji primerki običajno pokrove.⁷ Večji situli s poševnimi rameni in neizrazitim vratom sta bili odkriti v žganem grobu v eni izmed gomil v Tupaličah pri Preddvoru na Gorenjskem; ena je bila pokrita z latvico, v drugi – okrašeni z vrezanim visečim trikotnikom (*sl. 2: 2*) – pa je bila skodelica s presegajočim ročajem. V grob sta bili pridani še večja skodela s presegajočim ročajem in buča, kovinskih najdb ni bilo.⁸ Ti dve situli imata prav tako analogije na vzhodu, npr. na slovaškem najdišču Nové Košariská ali v Kleinkleinu na avstrijskem Štajerskem, kjer so datirane v Ha C do Ha D1.⁹

Tip Ia2. V severovzhodnih pokrajinah najdemo analogije tudi za situle z bolj usločenim vratom.¹⁰ Za datacijo situl iz osrednjega dela Slovenije imamo na voljo dve zgovornejši in zanesljivi grobni celoti (*sl. 3*). Ena izvira iz planega grobišča z žanimi pokopi v Ljubljani (gr. 214) in vključuje poleg žare in situle (*sl. 2: 4*) še latvico, skodelo s presegajočim ročajem, dvoročajni lonec in vijček, od kovinskih pridatkov pa fragmentirano bronasto fibulo z gladkim lokom, manjšo železno in večjo bronasto zapestnico ter bronasto gladko ovratnico. Ti pridatki kažejo na ženski pokop v stopnji Ljubljana III a po Gabrovcu.¹¹ Za ta čas govoriti tudi inventar žarnega groba z Molnika (gr. 5), v katerem sta bili dve žari – tista v obliku situle (*sl. 2: 3*) je vsebovala poleg sežganih kosti še kos svincene pločevine, bronasto vozlasto fibulo z železnim jedrom in fragment železne zapestnice, torej se stavne dele ženske oprave, medtem ko je bila v drugi žari (v obliki trebušastega lonca) igla s kroglasto glavico.¹² Situla je okrašena z bronastimi žeblički, tako kot večina primerkov tega tipa. Ta ornamentalni stil, s katerim se je pri nas ukvarjalo že več avtorjev, ima korenine v kulturi žarnih grobišč, razširjen je bil vse od severnega Podenavja do srednje Italije in Istre. V starejši železni dobi so na območju Slovenije z bronastimi žeblički krasili poleg situl še skodele s presegajočim ročajem, v dolenjskem in gorenjskem kulturnem krogu pa tudi lonec z visokim usločenim vratom in kratkim trupom, ki so značilni za

⁷ Npr. Pichlerová 1969, 159 ss, T. 8: 5,6, 15: 1-3, 21: 1,2, 32: 4,5; Eibner-Persy 1980, T. 2: 2, 10: 6, 34: 4, 37: 4, 60: 1; Pattek 1993, 51 s, Abb. 36 (Tum. 224/1976, 215/1975); Nebelsick 1997, 67 ss, Abb. 27, 29, 30; prim. še Teržan 1990, 150 ss, Sl. 39-41, 43, 45.

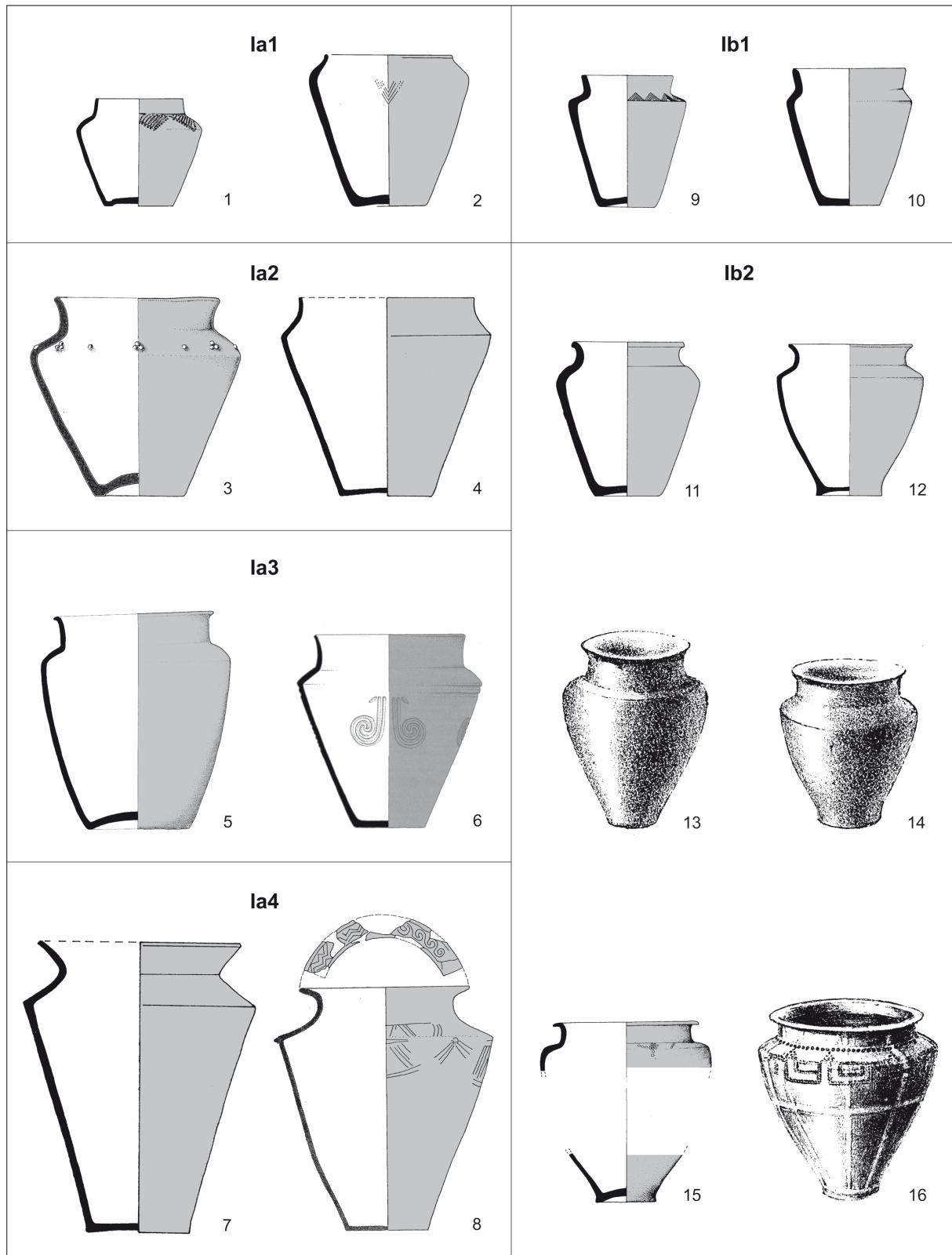
⁸ Vojaković 2008, 156, 160 s.

⁹ Pichlerová 1969, 159 ss, T. 15: 6, 33: 4,5; Dobiat 1980, 102 s, T. 4: 2, 97: 5. Večji podobno oblikovani primerki nastopajo med najdbami iz kamnite kamre Kröllkogel v Kleinkleinu, datirane v zgodnje 6. st. pr. n. št. (Egg, Kramer (ur.) 2013, T. 54, 55).

¹⁰ Prim. npr. Nebelsick 1997, Abb. 29, 30, 32.

¹¹ Puš 1971, 63 s, T. 39: 9–15, 40: 1–9; Gabrovec 1973, 314 ss.

¹² Puš 1984, 141 ss, T. 1: 5–10, 2: 1–5; Dular 2003, 102, Sl. 57: A.

Sl. 2: Tipi lončenih situl brez noge z območja Slovenije. M. = 1:8.

Fig. 2: Types of ceramic situlae without a foot from Slovenia. Scale = 1:8.

1 Libna (Guštin 1976, T. 16: 1); **2** Tupaliče (Vojaković 2008, T. 5: 4); **3** Molnik – Roje (Puš 1984, T. 2: 1); **4,7** Ljubljana (Puš 1971, T. 34: 5, 39: 10); **5** Novo mesto (Križ 2013, T. 52: 1); **6** Stična (Gabrovec et al. 2006, T. 6: 2); **8** Veliki Nerajec (Spitzer 1973, T. 3: 3); **9–11** Križna gora (Urleb 1974, T. 1: 1, 8: 7, 27: 2); **12–16** Most na Soči (Marchesetti 1885, T. 4: 2,3; Marchesetti 1893, T. 3: 10; Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, T. 76: H, 107: D3).

Najdišče, grob Site, Grave												
Tupalič, gr. 8/7	Ia1	2	3			Druge posode / Other pottery	Vijčki / Spindle whorls	Fibule / Fibulae	Uhani / Earrings	Ovratnice / Torques	Zapestnice, nanožnice / Bracelets, anklets	Igle / Pins
Ljubljana, gr. 214		1	4	1	1				1	2		
Molnik-Roje, gr. 5	Ia2	1	4		1				2	1		Pb
Magdalenska gora, gr. VI/3		1	1							1		brus /whetstone
Podzemelj-Skrilje, gr. 1/19		1	1									
Mengeš, gr. 1		1	6									
Podzemelj, gr. 2/12	Ia3	1										
Novo mesto – Kapiteljska njiva, gr. 14/39		1			1							
Stična, gom. 76	Ia3	3	8						1		1	2
Rovišče, gr. 1-1883/2		3	1							1		1
Dol. Toplice, gr. 8/13	Ia3	1	3									
Dol. Toplice, gr. 16/15		1	4									
Veliki Nerajec, gr. VG/3	Ia4	1	2									
Ljubljana, gr. 194		1	4									
Križna gora, gr. 134	Ib1	1			1							
Križna gora, gr. 13		1	1		2			2				bronast gumb / bronze button
Križna gora, gr. 36	Ib1	1	1		3							
Križna gora, gr. 1		1	1									koščene ploščice / bone plates
Križna gora, gr. 138	Ib2	1						1				
												Drugo / Other

Sl. 3: Kombinacije grobnih pridatkov z lončenimi situlami brez noge na območju osrednje Slovenije.
Fig. 3: Combinations of grave goods with that include ceramic without a foot from the central regions of Slovenia.

stopnjo Podzemelj 2.¹³ Dva podobno oblikovana lonca sta poleg latvice in še enega lonca z nogo pripadala tudi molniškemu grobu, le da imata drugačen okras (vtisnjene krogce in vrezane viseče girlande).

Tip Ia3. En primerek situle z višjim trupom in visokim vratom (sl. 2: 5) je bil odkrit v gomili na Kapiteljski njivi v Novem mestu, in sicer v skeletnem grobu skupaj z železno dvozankasto fibulo, ki predstavlja prvino ženske noše v stopnji Podzemelj 1 na Dolenjskem.¹⁴ Podobno situlo, okrašeno z bronastimi žebljički, zasledimo med pridatki domnevno dvojnega groba z Budinjaka na Gorjancih, ki je vodilni predstavnik stopnje Podzemelj 2. Poleg opreme bojevnika konjenika s skledasto čelado spadajo med pridatke tega groba še bronasta enozankasta fibula, dve železni in ena bronasta zapestnica ter par spiralnih uhanov iz bronaste žice, keramični inventar pa so sestavljali situla, dve skodelici, latvica s poševno nažlebljenim ustjem in lonec s stožčastim vratom in vrezanim okrasom.¹⁵ Primerjave za novomeško situlo najdemo lahko še bolj jugo-oz. severovzhodno, denimo v Kaptolu pri slavonski Požegi ali pa na avstrijskem Štajerskem.¹⁶ V naslednjo stopnjo, tj. Stična 1, je datirana ena najbogatejših grobnih celot z lončenimi situlami na območju jugovzhodnih Alp. Gre za t. i. grob z okrašenim situlskim pokrovom iz Stične (gomila 76), ki je poleg treh docela enakih situl, okrašenih z motivom plitko žebljenih visečih antitetičnih spiral (sl. 2: 6), treh različnih skodelic, treh loncev in ene latvice vseboval še uvoženo keramično posodo *oinochoe*, bronasto vedro tipa Kurd in manjšo bronasto situlo z ornamentiranim pokrovom v situlskem stilu ter druge dele moške in konjske oprave.¹⁷ Tri lončene situle je vseboval tudi grob iz Rovišča, ki so po navedbah primarnega vira služile kot žare, saj je bila v njih žganina.¹⁸ Ena je bila pokrita s skodelico s presegajočim ročajem in poševno nažlebljenim oboodom, med žarami pa sta ležala železna pravokotna pasna spona in nož. Te situle imajo v primerjavi z drugimi primerki tega tipa bolj izvihano ustje in usločen vrat, ki je narebren in tako kot ramena okrašen z odtisi koleščka. Okrasni motiv je na vsaki situli nekoliko drugačen, na eni nastopajo svastike, na drugi dvojna cikcak linija, na tretji pa cikcak linija, dopolnjena s križci. Železna pasna spona daje dobro oporo za datacijo tega groba v stopnjo kačastih fibul,¹⁹ to datacijo pa podpirata tudi narebren vrat in okras na situlah. Okras lahko primerjamo denimo s tistem na vrču iz okolice Boštanja, najdenem

¹³ stare 1962–1963, 395 ss; Gabrovec 1960, 16 s, Karta 3; Dular 1982, 89 s, Sl. 5: D1-3,5, T. 4: 18,20, 11: 107, 21: 175,176,179.

¹⁴ Križ 2013, T. 52 (gr. 14/39).

¹⁵ Egg, Neuhäuser, Škoberne 1998, Abb. 4, 5; Škoberne 1999; Dular 2003, 115 ss, Sl. 61: B, 62.

¹⁶ Vejvoda, Mirnik 1973, T. 5: 9; Nebelsick 1997, Abb. 30.

¹⁷ Kromer, Gabrovec 1962, Y 41; Gabrovec 1987, 42 ss; Gabrovec et al. 2006, 154 ss, T. 130–134, 209, 210.

¹⁸ Dular 2003, 243, T. 63: 3-5, 64: 1-3.

¹⁹ Tecco Hvala 2012, 165 ss.

v grobu 4 na Bučnem vrhu pri Velikih Orlah skupaj z jantarno ogrlico in narebrenimi zapestnicami,²⁰ ki so bile priljubljen nakit v mlajšem halštatskem obdobju na Dolenjskem.²¹ Podoben ornament zasledimo na ciboriju z Libne, ki spada v tip 3 po Dularju in je značilen predvsem za stopnjo kačastih fibul, ter na še mlajšem ciboriju z nagubanim ostenjem tipa 4 iz Novega mesta (Kapiteljska njiva, gr. 1/9).²² Pozne primerke situl tega tipa predstavljata tudi posodi iz Dolenjskih Toplic, najdeni v skeletnih grobovih brez kovinskih pridatkov (gr. 16/15 in 8/13). Ena je okrašena s snopi poševnih vrezov, druga ima na vratu in ramenih nalepljeni svastiki, enako kot npr. lonec iz groba 13/2 z istega najdišča, ki je datiran s certoško fibulo X. vrste v stopnjo negovskih čelad.²³

Tip Ia4. Precej visoki posodi s koničnim trupom, strmimi rameni, ki prehajajo v široko in močno navzven nagnjeno ustje, sta znani iz Ljubljane in Velikega Nerajca pri Dragatušu. Grobova sta bila žgana in sta vsebovala samo keramiko. V neokrašeni situli iz ljubljanskega groba 194 sta na sežganih kosteh ležala lonec in latvica, ena latvica pa je bila postavljena na vrh žare.²⁴ Situla, ki je bila odkrita v nerajski veliki gomili v grobu 3, je prav tako vsebovala latvico in še eno skodelico s presegajočim ročajem.²⁵ Po eni strani ti dve posodi v oblikovanosti trupa z ostrim prelomom v ramena posnemata situle, po drugi strani pa imata podobno široko in močno izvihano ustje, kot ga imajo lonci s stožčastim vratom tipa 1 po Dularju, ki spadajo med vodilne oblike stopnje Podzemelj.²⁶ Ustje situle iz Velikega Nerajca je okrašeno z vrezanim cikcak in spiralnim okrasom, z visečimi girlandami in snopi poševnih vrezov pa trup in ramena. Po okrašenem ustju je primerljiva z loncem iz Podzemelja, najdenem v gomili na Grmu v grobu 2/7, ki je z bronasto vozlasto fibulo z železnim jedrom (tip Vače) dobro datiran v stopnjo Podzemelj 2.²⁷ Vrezan ali plitvo žebljen okras in motivika girland, spiral, trikotnikov in cikcak linij, včasih obrobiljenih z linijami vbodov, je bil v starejšem halštatskem obdobju zelo priljubljen stil krašenja v podonavskih in tudi vzhodnoalpskih regijah. Pojavlja se še na nekaterih drugih situlah brez noge iz osrednjega dela Slovenije, medtem ko ga svetolucijska skupnost ni uporabljala.²⁸

Na tem mestu naj omenim samosvoja primerka situl s cinastim okrasom, ki ju je med fragmenti iz centralnega

²⁰ Guštin 1974, T. 10: 7.

²¹ Tecco Hvala 2012, 299 ss.

²² Guštin 1976, T. 31: 11; Dular 1982, 45 s, npr. T. 13: 121; Knez 1993, T. 12: 2,3,5.

²³ Teržan 1976, 365 ss, 385 ss, 54: 5, 87: 10 (prim. T. 77: 4).

²⁴ Puš 1971, 57 s, T. 34: 5-10.

²⁵ Spitzer 1973, 788 s, T. 3: 1–3; Škvor Jernejčič 2011, 188, T. 6: 2,3.

²⁶ Dular 1982, 23, T. 4: 17; id. 2003, 108 ss, Sl. 59: B22, 61: A9, 63: A5,B7, 64: 2.

²⁷ Barth 1969, 125, T. 22: 4; Dular 1973, 548 s, Tab. 1, T. 1: 3,4.

²⁸ Dular 1973, 551 ss, Karta 2, 3; id. 1982, 82 s, Sl. 4: A, 143.

groba gomile I na Kapiteljski njivi v Novem mestu prepoznala in rekonstruirala Biba Teržan in o njiju podrobneje razpravlja v svojem prispevku v tem zborniku.²⁹

SKUPINA Ib

Lončene situle brez noge, ki so znane z zahodnega dela Slovenije, so bolj enotnega videza. Primerke s strogo koničnim trupom in navzven nagnjenim vratom ter ravno odrezanim ustjem uvrščam v tip **Ib1** (*sl. 2: 9,10*), v tip **Ib2** pa primerke s kratkim pokončnim vratom in močno izvihanim ustjem, z rahlo napetimi rameni, vbočenim dnem ali s prstanasto oblikovano stojno ploskvijo (*sl. 2: 11–16*).

Tip Ib1 (*sl. 2: 9,10*)

Križna gora, gr. 1, 13, 36, 134: Urleb 1974, T. 1: 1, 3: 20, 8: 7, 26: 7.

Tip Ib2 (*sl. 2: 11–16*)

Križna gora, gr. 138: Urleb 1974, T. 27: 2.

Most na Soči, Szombathyjeva izkopavanja, gr. 14, 516, 769, 773, 1019, 1055, 1083, 1510: Teržan, Lo Schiavo, Trampuž 1984–1985, 46, T. 3: D5, 43: G1, 75: D6, 76: H, 106: C, 107: D3, 109: E8, 144: A4.

Most na Soči, Marchesettijeva izkopavanja, npr. gr. 559, 731, 884, 1796, 1907, 1974: Marchesetti 1885, T. 4: 1–3; id. 1893, T. 3: 5–10, 4: 1, 5: 5.

Tip Ib1. Situle, ki imajo rahlo navzven nagnjen vrat in ravno odrezano ustje, so za zdaj znane le s Križne gore na Notranjskem (*sl. 2: 9,10*). S spremljajočimi pridatki, med katere spadajo železne fibule (ločne in očalasta z osmico) in manšetne narebrene zapestnice, so dobro datirane v stopnjo Notranjska II oz. Ljubljana II b in opredeljene kot ženski pridatek. Zastopane niso le v žganih, temveč tudi v skeletnem grobu; v žganih grobovih pa niso bile uporabljeni kot žare. V grobu 1 je bila taka situla postavljena na ustje pitosa, v grobu 13 je ob njej stala latvica, v grobu 36 pa sta bili latvica in situla položeni h glavi pokojnice.³⁰ Primerjave zanje lahko najdemo v estenskih grobiščih.³¹

Tip Ib2. V estenskem prostoru je mogoče najti številne analogije tudi za situle z izvihanim ustjem in bolj usločenim vratom ter napetimi rameni, ki imajo vbočeno dno ali prstanasto oblikovano stojno ploskev (*sl. 2: 11–16*).³² En tak primerek je bil v grobu 138 na

²⁹ Glej tu str. 251 ss, Sl. 2: 1, 2.

³⁰ Urleb 1974, T. 1: 1–3, 3: 17–26, 8: 1–7; Guštin 1973, 469 ss, Sl. 2; Guštin 1979, 25 s, Sl. 9.

³¹ Npr. Chieco Bianchi, Calzavara Capuis 1985, 5: 1, 6: C1, 8: 1, 56: 6, 202: f, 251: 1.

³² Prim. Chieco Bianchi, Calzavara Capuis 1985; Capuis,

Križni gori skupaj z bronasto iglo z vazasto glacivo, ki kaže na moški pokop v stopnji Notranjska II,³³ druge so znane predvsem iz tistega dela grobišča na Mostu na Soči, ki ga je izkopaval Marchesetti (*sl. 2: 13,14,16*). Čeprav je objavil le manjši izbor najdb, je iz njegovih opisov grobov mogoče razbrati, da v njih poleg situl nastopajo še skodele in večglave igle. Situla iz groba 1796 ima cinast ali svinčen okras v obliki meandra (*sl. 2: 16*), najdena pa naj bi bila skupaj s skodelo, štirimi večglavimi iglami, kačasto fibulo, fragmentom pasu, železnim nožem in kostmi jagnjeta. Podoben cinast ornament krasiti tudi situlo iz groba 731, ki je vseboval enako ornamentirano skodelo in še eno z drugačnim okrasom ter večglavo iglo, medtem ko je bila v grobu 884 poleg skodele in igle železna ločna fibula.³⁴ V grobovih, ki jih je izkopal Szombathy, pa take situle le enkrat zasledimo v kombinaciji z večglavo iglo in večkrat skupaj s fibulami (železno, bronastimi dvozankastimi, očalastimi brez osmice ter čolničastimi), kar kaže na to, da so se sporadično pojavljale ves čas trajanja stopenj Sv. Lucija I b in I c.³⁵

SITULE Z NOGO

Za to vrsto situl je značilno, da imajo nizko razširjeno nogo, rahlo izbokel trup, kratka napeta ramena in usločen vrat, ki prehaja v izvihano ustje. Velikokrat so modelirane ali dodelane na počasnem lončarskem vretenu in so ali rjavo-črno ali pa rdeče-rjavo žgane po reoksidacijskem ali reduksijskem postopku. Površina posod je zglajena in pogosto premazana ali pa pobarvana s črnimi pasovi, ki so lahko obrobljeni z vodoravnimi rebri (*sl. 4*). Tako kot situle brez noge tudi te ločujem v dve skupini – primerke iz osrednjega dela Slovenije v skupino IIa, posoške pa v skupino IIb.

SKUPINA IIa

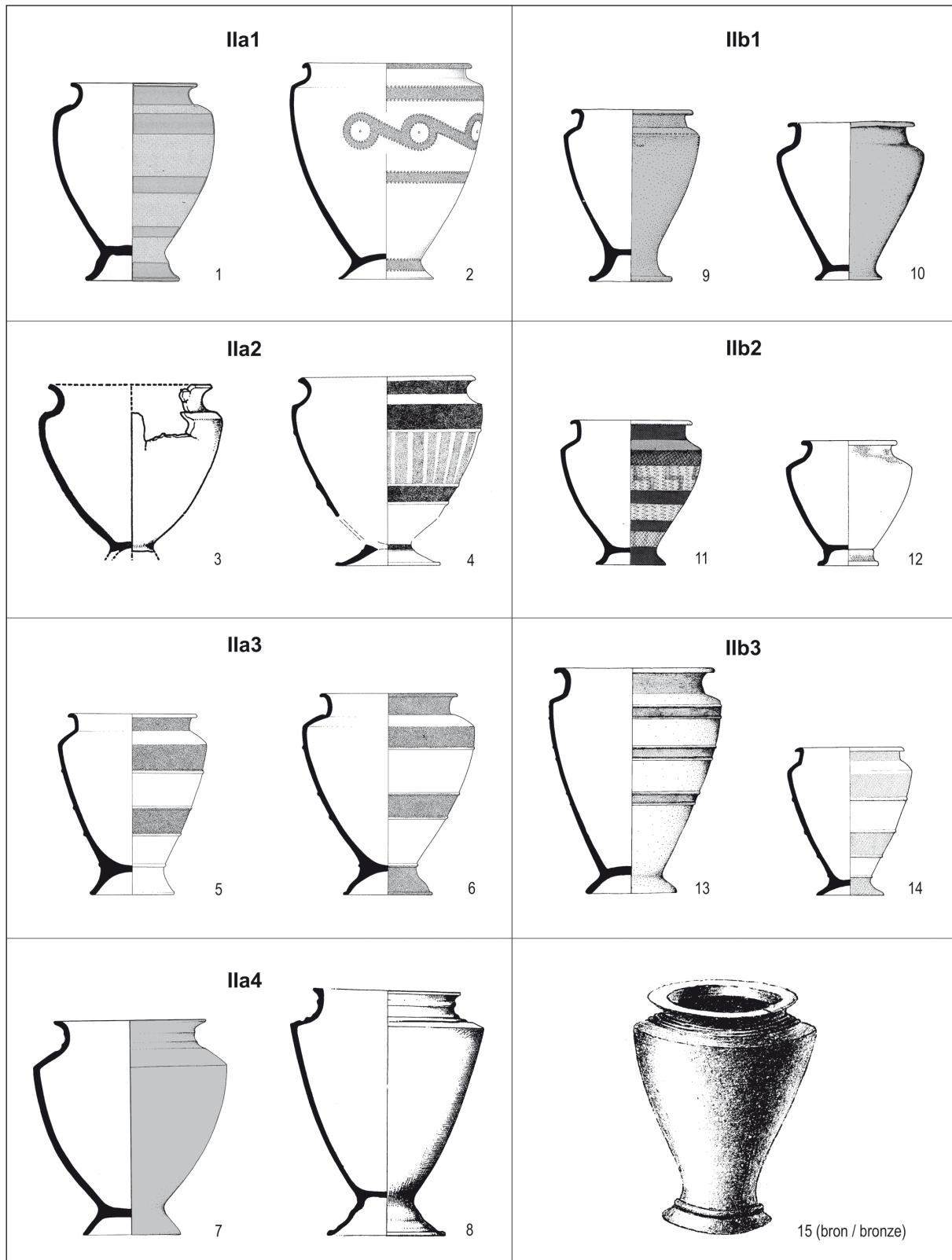
Situle z nogo iz osrednjega dela Slovenije so v glavnem izdelane po novem tehnološkem postopku. Razločki, ki so opazni v velikosti trupa, oblikovanosti ustja in vratu ter okrasu, dopuščajo delitev v štiri tipe. Tip **IIa1** predstavljajo primerki z višjim in gladkim ter nekoliko izboklim trupom, okrašeni pa so s črnim barvnim nahnosom v vodoravnih pasovih brez dodanih plastičnih reber (*sl. 4: 1,2*). Primerki tipa **IIa2** imajo široko ustje in ramena ter krajši trup, nekateri so pobarvani, drugi ne (*sl. 4: 3,4*). Tip **IIa3** se od prvega razlikuje po bolj

Chieco Bianchi 2006.

³³ Urleb 1974, T. 27: 1,2; Guštin 1979, Sl. 10.

³⁴ Marchesetti 1893, 25, 32, 40, 81, 85, 88, T. 3: 5–10.

³⁵ Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, 46, T. 3: D, 43: G, 75: D, 76: H, 106: C, 107: D, 109: E, 144: A; Teržan, Trampuž 1973, Pril. 1.

Sl. 4: Tipi lončenih situl z nogo z območja Slovenije. M. = 1:8.

Fig. 4: Types of footed ceramic situlae from Slovenia. Scale = 1:8.

1 Stična (Gabrovec et al. 2006, T. 52: 21); 2,5,6 Magdalenska gora (Tecco Hvala, Dular, Kocuvan 2004, T. 3: B1,C1, 143: A4); 3 Ljubljana (Puš 1982, T. 5: 6); 4 Libna (Guštin 1976, T. 61: 7); 7 Dolenji Boštanj 1974 (Guštin 1974, T. 7: 9); 8 Kranj (Stare 1954, T. 4: 3); 9–14 Most na Soči (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, T. 31: I3, 44: C, 77: D3, 175: C4, 228: E, 235: A15); 15 Most na Soči – bronast primerek / bronze example (Marchesetti 1893, T. 2: 4).

konično oblikovanem trupu in po vodoravnih rebrih, ki omejujejo črne barvne pasove (*sl. 4: 5,6*), medtem ko ima četrти tip, tj. tip **IIa4** (*sl. 4: 7,8*), višji in narebren vrat, narebrena pa je lahko tudi noge; eni so rdeči, drugi sivo-črni, okrasa po večini nimajo ali je podoben kot na drugih situlah z nogo.

Tip IIa1 (*sl. 4: 1,2*)

Magdalenska gora, gr. 1892/6: Tecco Hvala, Dular, Kocuvan 2004, T. 3: B1.
Novo mesto, gr. s trinožnikom: Gabrovec 1968, 163, 171, 174.
Stična, gr. 48/15, 48/48, 48/87, 48/147: Gabrovec et al. 2006, T. 9: 1,2, 31: 4, 52: 21,22, 85: 12, 145: 41.
Mecklenburška zbirka – Peabody Museum: Hencken 1978, Fig. 84b,c; Wells 1981, Fig. 100.

Tip IIa2 (*sl. 4: 3,4*)

Brusnice, gr. 21/1 (?): Teržan 1974, T. 18: 9 (?).
Godeško-Reteške dobrave, Tum. B: Ramšak 2009, T. 1: 8.
Libna – Volavškova gom./gr. d: Guštin 1976, T. 61: 7.
Ljubljana, gr. 273: Puš 1982, T. 5: 6.
Magdalenska gora, gr. 13/108 (?): Tecco Hvala, Dular, Kocuvan 2004, T. 103: B1 (?).
Stična, gr. 48/26: Gabrovec et al. 2006, T. 15: 7.
Vače – Apno, gr. 28: Stare 1955, T. 26: 1.
Mecklenburška zbirka – Peabody Museum: Hencken 1978, 84b,c, 187; Wells 1981, Fig. 102a, 115a, 133b.

Tip IIa3 (*sl. 4: 5,6*)

Javor, gr. 2, 4: Guštin, Knific 1973, T. 1: 1,3.
Ljubljana, gr. 281: Puš 1982, T. 8: 7.
Magdalenska gora, gr. 1892/10, 2/48, 13/125, *Voselca*, gr. 2/6, 6/1: Tecco Hvala, Dular, Kocuvan 2004, T. 3: C1, 46: A3,A4, 111: B1, 133: 21, 143: A4, 173: 6,8.
Podzemelj – Grm: Barth 1969, T. 18: 7.
Stična, gr. 48/38, 48/154: Gabrovec et al. 2006, T. 28: 3,4, 88: 6.
Mecklenburška zbirka – Peabody Museum: Hencken 1978, Fig. 176e, 211c.

Tip IIa4 (*sl. 4: 7,8*)

Dolenji Boštanj, gr. IV: Guštin 1974, T. 7: 9.
Kranj, grob bojevnika: Stare 1954, T. 4: 3.
Libna: Guštin 1976, T. 54: 4, 77: 7.
Magdalenska gora, gr. 2/43, 2/55, *Voselca*, gr. 2/7, *Mecklenburška zbirka*, gr. VI/23: Hencken 1978, 197a; Tecco Hvala, Dular, Kocuvan 2004, T. 39: B2,B3, 49: A6, 132: C7.
Novo mesto, gr. 6/6: Križ et al. 2009, 260, Kat. št. 5.3.20.
Stična, gr. 5/4, 48/112, 48/130: Gabrovec et al. 2006, T. 66: 8, 75: 3, 111: 49,51,53, 191: 38, 195: 3.
Mecklenburška zbirka – Peabody Museum: Hencken 1978, Fig. 95b.

Tip IIa1. Te situle prinašajo v dolenski kulturni prostor novost v tehnologiji izdelave in okrasu. V primerjavi s svetolucijskimi so običajno večje in bolj trebušaste, kar napeljuje k sklepu, da so bile izdelane v domačih delavnicah, ki so nov tehnološki postopek zagotovo prevzele od zahodnih kultur; uporabljalne so ga tudi pri izdelovanju nekaterih lončenih ciborijev, ki so bili v dolenskem krogu precej bolj priljubljeni kot situle in jih v svetolucijsko-estenskem prostoru ne zasledimo.³⁶ Največ situl tega tipa z gladkim trupom in vodoravnimi barvnimi pasovi je znanih iz Stične (*sl. 4: 1*), kjer nastopajo med pridatki skeletnih ženskih grobov (*sl. 5*), ki jih po značilnem nakitu – trortasti in kačastih fibulah s sedlastim lokom in s ploščicama, spiralnih žičnatih uhaniah ali uhaniah iz ozke trakaste žice z vzdolžno kaneluro, narebrenih zapestnicah in nanožnicah s presegajočimi konci pa tudi po vozlasti ovratnici ter ogrlicah iz jantarnih in steklenih raznobarvnih jagod – lahko umestimo v časovni okvir stopenj Stična 2 in kačastih fibul.³⁷ Taka situla je bila najdena tudi v grobu s trinožnikom v Novem mestu in se uvršča med najstarejše primerke na Dolenjskem, kamor je bila morda uvožena iz italskega prostora.³⁸ Nekoliko drugačen okras ima situla z Magdalenske gore (*sl. 4: 2*), sestavljen je iz tangencialno povezanih kolobarjev, obrobljenih z bronastimi žebljički, ki so izpadli. Primerjali bi ga lahko z okrasom na eni izmed situl iz istrskega Nezakcija, na Dolenjskem pa s podobnim vrezanim okrasom na ciborijih iz stopnje Stična.³⁹

Tip IIa2. Po kronološko oprijemljivih kontekstih sodeč se je ta tip pojавil nekoliko kasneje kot tip IIa1. Skeletni ženski grob 48/26 s tako situlo iz Stične je po kačasti fibuli, narebrenih zapestnicah in ogrlicah iz jantarnih in pisanih steklenih jagod mogoče časovno opredeliti v stopnjo kačastih fibul,⁴⁰ grob iz Volavškove gomile na Libni s podobno situlo (*sl. 4: 4*) pa bi lahko sodil v stopnjo certoških fibul. Čeprav v njem ni bilo orožja, je verjetno šlo za moški grob, v katerem je bila poleg konjskih zob najdena tudi pravokotna pasna spona, okrašena z iztolčenimi bunčicami, razporejenimi v metope s križci. Podobna je pasni sponi, ki nastopa v opremi najelitnejšega bojevnika konjenika z dvogrebenasto čelado iz časa certoške stopnje na Magdalenski gori.⁴¹ K situlam tipa IIa2 bi morda lahko pripisali še fragmente posode z nogo iz groba 21/1 v Brusnicah, ki je s certoškima fibulama datiran v ta čas.⁴² Skromnejši

³⁶ Dular 1982, 53 ss, 146 ss.

³⁷ Gabrovec et al. 2006, 24 s, 48, 68 ss, 104 s, T. 8, 9, 31, 51, 52, 85; Dular 2003, 117 ss, Sl. 70, 73, 75, 77.

³⁸ Gabrovec 1968, 157 ss.

³⁹ Tecco Hvala 2012, 62 s, Sl. 22: a; prim. Dular 1982, 49 s, T. 15: 140,141; Gabrovec, Mihovilić 1987, 312 s, T. 32: 9; Gabrovec et al. 2006, T. 23: 83, 40: 39-42, 96: 12.

⁴⁰ Gabrovec et al. 2006, 32, T. 15.

⁴¹ Guštin 1976, 45, T. 61: 6-8. Prim. Tecco Hvala, Dular, Kocuvan 2004, T. 23-27; Dular 2003, 135 ss, Sl. 82, 83.

⁴² Teržan 1974, 45, T. 18.

Nadišče, grob Site, Grave	Tip situle / Type of situla	Št. situl / No. of situlae	Druge posode / Other pottery	Vijčki / Spindle whorls	Fibule / Fibulae	Uhani / Earrings	Ogrlica / Necklaces	Ovratnice / Torques	Zapestnice, nanožnice / Bracelets, anklets	Pasna spona ali okovi Belt plate or attachments	Sekira / Axe	Nož / Knife	Drugo / Other	
Stična, gr. 48/87	IIa1	2	1	2	1	1	x	1	4+9					
Stična, gr. 48/147		1	5	1	2	3	x							
Stična, gr. 48/48		1				1	x		1					
Stična, gr. 48/15		2	6											bronasta žica / bronze wire
Stična, gr. 48/26	IIa2	1			1		x	2						
Libna - Volavškova gom., gr. d		1					1			1				konjski zobje / horse teeth
Ljubljana, gr. 273		1										1		
Vače-Apno, gr. 28		1	2											
Magdalenska gora - Voselca, gr. 2/6	IIa3	1	1	1	4	2	x	2+4						diadem, scepter / diadem, sceptre
Magdalenska gora - Voselca, gr. 6/1		1	1		3		x	2	2					
Magdalenska gora, gr. 2/48		2			1	2+2			3+16					
Stična, gr. 48/154		1			1	3	x							
Stična, gr. 48/38		2							2					
Javor, gr. 4		1									1			
Javor, gr. 2		1	1											
Ljubljana, gr. 281		1	3		1									
Kranj, gr.	IIa4	1	1		2						1	1		
Magdalenska gora - Voselca, gr. 2/7		1	2		1			1	2					
Magdalenska gora, gr. 2/43		2												
Stična, gr. 5/4		3	1		4	x	x	4+32						
Stična, gr. 48/112		1			1		x							kamnit amulet? / stone amulet?
Stična, gr. 48/130		1					1							
Dol. Boštanj, gom., gr. IV		1	1		1					1				

Sl. 5: Kombinacije grobnih pridatkov z lončenimi situlami z nogo na območju osrednje Slovenije.
Fig. 5: Combinations of grave goods that include footed ceramic situlae from the central regions of Slovenia.

kontekst predstavlja plan skeletni grob z Vač (Apno, gr. 28), ki je poleg take situle s črno pobarvanim pasom pod ustjem vseboval delno ohranjeno posodo na nogi in bučo z narebrenim vratom. Za kronološko opredelitev je indikativna buča, ki ima dobre analogije denimo v ženskih grobovih iz stopnje kačastih fibul.⁴³ Te situle so podobne svetolucijskim tipa IIb2 (*sl. 4: 11,12*), le da so slednje manjše in starejše, v uporabi so bile pretežno v stopnji Sv. Lucija I c,⁴⁴ zato lahko izdelke iz osrednje Slovenije pripisemo lončarjem iz lokalnega okolja.

Tip IIa3. Drugačno sliko kažejo situle tipa IIa3 (*sl. 4: 5,6*), ki jih lahko povsem enačimo s svetolucijskim tipom IIb3 (*sl. 4: 13,14*). Pojavljajo se le na najdiščih v osrčju Slovenije, največ jih je znanih z Magdalenske gore, kjer jih zasledimo v žganih in skeletnih ženskih grobovih (*sl. 5*). Med najstarejše kontekste spada skeletni grob 2/6 z Voselce pod Magdalensko goro, ki je vseboval bogat nakit z bronastim diademom, širimi fibulami (dvema čolničastima, eno pijavkasto in eno dvortasto), obročastim nakitom in sceptrum, po čemer ga lahko datiramo v stopnjo Stična 2. V čas okoli 600 pr. n. št. lahko postavimo tudi situlo žaro iz sosednje gomile na Voselci (gr. 6/1), ki je bila pokrita z bronastim krožnikom, v njej pa so bile tri kačaste fibule s pestiči, dve bronasti ovratnici, par zapestnic in jantarna ogrlica.⁴⁵ Enako lahko datiramo skeletni grob 2/48 s Prelom, v katerem je bila med drugim najdena trortasta fibula I. vrste po Ogrinovi, ki je značilna za svetolucijski krog v času okoli leta 600.⁴⁶ V naslednjo stopnjo lahko uvrstimo grob 281 iz Ljubljane, kjer je bila v taki situli žari najdena kačasta fibula s sedlastim lokom skupaj z latvico in dvoročajnim lončkom,⁴⁷ pa tudi skeletni grob iz Stične (gr. 48/154), kjer nastopa podobna situla z bolj zaobljenimi rameni v kombinaciji s trakasto fibulo, uhani iz ozke trakaste žice in presegajočimi konci ter z drobnimi steklenimi jagodami.⁴⁸ Med mlajše primerke ali posnetke bi lahko uvrstili še trebušasti situli iz grobov v gomili na Javorju (gr. 2 in 4), v enem je bil poleg situle najden bikonični lonec, v drugem pa železna rombična pasna spona, kakršne so nosili tako moški kot ženske v stopnji kačastih fibul.⁴⁹ Nekateri primerki teh situl (zlasti na Magdalenski gori) bi zaradi izredne podobnosti in sočasnosti s svetolucijskimi in estenskimi govorili v prid domnevi, da so bili od tam prineseni, kar še posebej velja za unikatni primerek v dolenskem okolju iz Mecklenburške zbirke

⁴³ Stare 1955, 61, T. 25: 13, 26: 1,2; prim. Gabrovec et al. 2006, T. 53: 5 (gr. 48/96), 76: 8 (gr. 48/131), 93: 12 (gr. 48/162), 94: 15 (gr. 48/163), 103: 5 (gr. 48/178).

⁴⁴ Dular 1982, 97, Sl. 7: 13, 10.

⁴⁵ Tecco Hvala, Dular, Kocuvan 2004, 83, 88, T. 133, 143: A; Tecco Hvala 2012, 62 ss, Sl. 24.

⁴⁶ Tecco, Hvala, Dular, Kocuvan 2004, 42, T. 46: B, 47: A; prim. Ogrin 1998, 105 ss, 127, Sl. 9.

⁴⁷ Puš 1982, 120 s, T. 8: 7-12.

⁴⁸ Gabrovec et al. 2006, 107 s, T. 88.

⁴⁹ Guštin, Knific 1973, 832, T. 1; za rombične pasne sponne glej Tecco Hvala 2012, 165 ss.

v Peabodyjevem muzeju, ki je pripisan Magdalenski gori, okrašen pa je z žigosanimi krožci in vrezanima prepletenima valovnicama.⁵⁰

Tip IIa4. Situle z narebrenim vratom in včasih tudi nogo ter visokim trupom se pojavljajo le v osrednji Sloveniji, zato jih lahko štejemo za lokalne izdelke. Vzporednice bi lahko videli v svetolucijskih kelihih, ki so sicer malo manjši in so pogosti v grobovih stopnje Sv. Lucija II a.⁵¹ Lončenim situlam tipa IIa4 iz osrednje Slovenije je po obliki podoben tudi bronast primerek (*sl. 4: 15*) iz groba 2806 na Mostu na Soči, ki ga je izkopal Marchesetti, kjer je ležal v žari skupaj s kačasto fibulo z zanko.⁵² V Kranju je bila tako lončena situla (*sl. 4: 8*) najdena v žganem grobu skupaj s skledo z narebrenim vratom in v kombinaciji z moškimi pridatki (plavutasto sekiro in pravokotno pasno spono) ter s parom certoških fibul,⁵³ s katerima je dobro datirana v certoško stopnjo. V ta čas bi lahko uvrstili tudi ženski grob 2/55 z Magdalenske gore s samostrelno fibulo, toda pogosteje ta tip situle srečamo v kombinaciji s kačastimi fibulami (z zanko ali pestiči ali pa s krilci) in z ženskimi pridatki (Stična, gr. 5/4, 48/112, 48/130, Magdalenska gora – Voselca, gr. 2/7), razen v Dolenjem Boštanju, kjer bi pasni jeziček z obročkom kazal na moški pokop.⁵⁴ V istem času so na Dolenjskem izdelovali tudi ciborije tipa 9 po Dularju, ki imajo enako narebren vrat in oblikovanog nogo,⁵⁵ kar dodatno potrjuje njihovo lokalno provenienco.

SKUPINA IIb

Svetolucijske primerke situl z nogo je že Dular razvrstil v tri tipe,⁵⁶ na tem mestu jim je dodana le oznaka skupine. Večina jih izvira iz grobišča na Mostu na Soči, od katerih so v celoti objavljene najdbe s Szombathyjevih izkopavanj, z Marchesettijevih izkopavanj pa le posamični primerki. Tip **IIb1** (*sl. 4: 9,10*) je po barvi in okrasu podoben primerkom brez noge (tip Ib1), se pravi, da so tovrstne posode temnorjavo žgane, površina je zglajena, nekateri imajo okras iz drobnih vbodov ali bronastih žebličkov, ki so razporejeni v vodoravne linije, mestoma z dodatki v obliki črke L ali v obliki križa. Situle tipa **IIb2** (*sl. 4: 11,12*) pa so rdeče-rjavo žgane, površina posod je zglajena, pogosto so bile premazane ter okrašene z barvnimi pasovi. Po enakem tehnološkem postopku kot tip IIb2, tj. z uporabo počasnega lončar-

⁵⁰ Hencken 1978, Fig. 211; Tecco Hvala 2012, 62 s, Sl. 22: c; prim. Dular 1982, 103, 137 s, Sl. 10, 25: 3.

⁵¹ Dular 1982, 97 s, 103, Sl. 7: 15,16, 10.

⁵² Marchesetti 1893, 125 s, T. 2: 4.

⁵³ Stare 1954, 112 s, T. 3, 4.

⁵⁴ Guštin 1974, 89, T. 7: 9-12; Tecco Hvala, Dular, Kocuvan 2004, T. 49: A, 132: C; Gabrovec et al. 2006, T. 66 (gr. 112), 75 (gr. 48/130), 1009–111 (gr. 5/4).

⁵⁵ Dular 1982, 50 s, T. 16.

⁵⁶ Ibid., 97, Sl. 7: 12-14.

skega vretena in reoksidacijsko žgane, so bile izdelane tudi situle tipa IIb3 (sl. 4: 13,14), le da so nekoliko višje in vitkejše, glavna značilnost pa so vodoravna plastična rebra, ki ločujejo rdeče-črne barvne pasove.

Tip IIb1 (sl. 4: 9,10)

Most na Soči, Szombathyjeva izkopavanja, gr. 40, 43, 58, 100, 159, 161, 194, 214, 217, 248, 266, 304, 347, 424, 445, 466, 529, 556, 613, 616, 753, 761, 847, 881, 892, 901, 929, 943, 1015, 1050, 1087, 1279, 1509, 1644, 1832: Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, Sl. 10, 38, 63, 68, 70, 73, 85; T. 7: A7, 6: F6, 8: E11, 12: F5, 16: F, 20: C2, 22: A4, 23: B1, 24: E3, 26: A6, 28: E5, 31: G, 31: I3, 37: A7, 38: H2, 44: C, 47: E3, 53: D, 75: A2, B5, 94: E9, 96: E, 109: B2, 113: B4, 121: G, 139: F2, 155: D2, 175: A7.

Most na Soči, Marchesettijeva izkopavanja, npr. gr. 559, 884, 1442, 1974: Marchesetti 1893, T. 3: 5–7, 4: 3.

Tip IIb2 (sl. 4: 11,12)

Kobarid, gr. 1: Mlinar 2003–2004, Sl. 10: 4.

Most na Soči, Szombathyjeva izkopavanja, gr. 158, 543, 996, 1007, 1098, 1222, 1419, 1433, 1441, 1550, 1560, 1578, 1605, 1626, 1641, 1691, 1766, 1837, 1844, 1850, 1851, 1853, 1867, 1885, 1974, 1992, 1999, 2008, 2025, 2040, 2055, 2091, 2173, 2180, 2206, 2230, 2244, 2267, 2295, 2346: Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, Sl. 82; T. 17: E5, 46: E2, 103: A9, 113: A, 119: A3, 131: F2, 139: D6,E2, 143: C4, 144: G, 147: B2, 149: F3, 155: A,C2, 162: B3, 167: H, 175: C4, 176: B, 177: B2,G5, 179: A3,B3, 180: A5, 196: 24, 200: A2,E6, 202: B6, 203: I2, 205: I3, 208: A2, 210: G3, 224: A4, 225: D7, 228: C5, 233: B5, 235: A15, 237: B7, 241: E4, 249: B5.

Tip IIb3 (sl. 4: 13,14)

Kobarid, gr. 7 idr.: Gabrovec 1976–1977, T. 1: 9, 7: 4.

Most na Soči, Szombathyjeva izkopavanja, gr. 668, 679, 707, 757, 776, 852, 1447, 1484, 1571, 1577, 1614, 1659, 1827, 1839, 1860, 1873, 1881, 1935, 1943, 1950, 1976, 2129, 2205, 2209, 2220, 2222b, 2226, 2243, 2307, 2354, 2411: Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, Sl. 130, 133, 135; T. 62: A12, 64: G6, 70: B5, 77: B4,D3, 84: C5, 132: C3, 137: 28, 147: F2, 148: B2, 151: A10, 157: B, 174: B2, 180: B4, 186: A3, 187: B6, 189: B4, 197: B4, 217: H4, 227: B2, 228: E2, 230: F6, 230: A5, 231: B4, 234: D3, 243: B6, 248: B9, 257: D4.

Most na Soči, Marchesettijeva izkopavanja, npr. gr. 500, 2687: Marchesetti 1893, T. 4: 2,4.

Srpenica: Mlinar 2009–2010, T. 2: 5.

Škocjan – Brežec: Ruaro Loseri et al. 1977, T. 22: 6.

Tip IIb1. Za analizo kontekstov, v katerih se pojavljajo rjavo-črne situle z nogo (sl. 4: 9,10), se lahko opremo na objavljene grobne celote z izkopavanj Szombathyja na Mostu na Soči; v njih pa nastopajo vedno v ednini.

V več kot polovici primerov so bile edina posoda v grobu (v 14 % so predstavljale tudi edini pridatek), v preostalih pa se najpogosteje pojavljajo skupaj z latvico ali skodelo; tu in tam so bile najdene v pitosu tipa 1 po Dularju.⁵⁷ Med kovinskimi pridatki so v slabih polovicih grobov zastopane fibule, ki so običajno ženski pridatek, v slabih tretjinah grobov pa se povezujejo z iglami, ki kažejo na moški pokop. Pojav tovrstnih situl sodi v čas stopnje Sv. Lucija I b, sodeč po želesnih in bronastih dvozankastih fibulah z gladkim lokom, želesnih ovratnicah in zapestnicah ter po okrasu na situlah iz bronastih žebljičkov.⁵⁸ Uporabljale so se še v stopnji Sv. Lucija I c, zlasti v fazi I c1, o čemer pričajo kombinacije z dvozankastimi vozlastimi fibulami, čolničasto fibulo s cikcak okrasom ali z rombično razširjenim lokom, z vozlasto ovratnico ter večglavimi iglami.⁵⁹ Pojavljajo se torej s podobnimi pridatki kot situle brez izrazite noge tipa Ib1, kar kaže na njihovo sočasnost.

Tip IIb2. Delež situl tega tipa (sl. 4: 11,12) je približno enak deležu tipa IIb1; v dobrimi polovici nastopajo kot edina posoda v grobu in v 15 % kot edini pridatek. Druga pridana lončenina predstavlja standardno kombinacijo (latvica in/ali skodela), nova pa je kombinacija z narebrenim pitosom in kelihom. V primerjavi s situlami tipa IIb1 je večji delež grobov, kjer so bile najdene skupaj s fibulami (v več kot dveh tretjinah grobnih celot). Med njimi ni želesnih primerkov ali bronastih dvozankastih fibul z gladkim lokom, ampak so zastopane dvozankaste z vozlastim lokom in najrazličnejše čolničaste ter dvo- ali trrotaste fibule, enkrat celo certoški fibuli; toda zdaleč največkrat jih zasledimo s kačastimi fibulami (s pestiči, z valovitim lokom, z zanko in peresovino, s sedlastim lokom).⁶⁰ Slednje so uporabljali tudi moški,⁶¹ tako bi si lahko razlagali manjšo zastopanost igel v teh sestavih. Ponekod se pojavljajo še v kombinaciji z bronastimi vozlastimi ovratnicami ali ulitimi, vzdolžno nažlebljenimi trakastimi uhani. Po spremljajočih najdbah lahko situle tipa IIb2 datiramo v stopnjo Sv. Lucija I c, zlasti v njen mlajši del (I c2), in v stopnjo II a;⁶² kombinacija s certoško fibulo pa dokazuje njihovo prisotnost še v naslednji stopnji.

⁵⁷ Dular 1982, 93, Sl. 6: 1.

⁵⁸ Marchesetti 1893, 40 (gr. 884), 66 s (gr. 1442); Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, T. 7: A, 8: E, 26: A, 37: A, 44: C, 75: A, 84: A (glej še Sl. 63); za datacijo cf. Teržan, Trampuž 1973, 420 ss, Pril. 1.

⁵⁹ Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, T. 12: F, 28: E, 47: E, 94: E, 175: A; za datacijo cf. Teržan, Trampuž 1973, 422 ss, Pril. 1.

⁶⁰ Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, T. 17: E, 100: H (glej še Sl. 82), 103: A, 131: F, 147: B, 175: C, 179: A, B, 180: A, 195, 200: A, E, 202: B, 205: I, 208: A, 210: G, 224: A, 225: D, 228: C, 233: B, 235: A, 237: B, 241: E.

⁶¹ Tecco Hvala 2014.

⁶² Za vodilne tipe kronoloških stopenj glej Teržan, Trampuž 1973, 424 ss, Pril. 1; Gabrovec 1987, 120 ss.

Tip IIb3. Tudi tretji tip situl z nogo svetolucijskega kroga (*sl. 4: 13,14*) je v dobrini polovici grobov predstavljal edino posodo, sicer pa se povezujejo z latvico in redko s skodelo. Večkrat so bile najdene v pitosih, ki so služili za žare. S fibulami se pojavljajo še pogosteje kot tip IIb2, kar v 77 %, med njimi so najštevilnejše kačaste (z zanko, s pestiči, z valovitim ali sedlastim lokom), svetolucijske in trakaste; tu in tam jih srečamo v povezavi s starejšimi vrstami fibul (s čolničasto ali trortasto), pa tudi z mlajšimi (certoško ali samostrelno).⁶³ V sestavih s temi situlami so zastopani še uliti nažlebljeni uhani, bronaste vozlaste ovratnice ali pa večglave igle. Ta repertoar pridatkov govori za sočasnost situl tipa IIb2 in IIb3, le da se je tip IIb3 pojavil malce pozneje, saj ga nikoli ne srečamo skupaj z dvozankastimi fibulami. Situle tega tipa so se razmahnile zlasti v stopnji Sv. Lucija II a,⁶⁴ v mlajših kontekstih pa jih zasledimo le poredko.

Situle z nogo so bile v svetolucijskem krogu najdene tako v ženskih kot moških grobovih, ki niso spadali med najelitejše; nikoli niso bile najdene z bronastimi situlami ali steklenimi skodelicami niti z uvoženim posodjem, prav tako ne z množico fibul. Njihov razvoj je potekal sklenjeno – od najstarejših temno žganih primerkov brez noge in z njo iz časa Sv. Lucija I b in se zaključil v stopnji II a s tipom IIb3 –, primerjati pa ga je mogoče z razvojem v estenskem krogu⁶⁵ in v istrskimi primerki.⁶⁶ Sorodne so jim tudi situle iz osrednje Slovenije, le da so bolj trebušaste; nekateri primerki so bili na Dolenjsko od tam (ali pa iz estenskega prostora) morda prineseni, saj lahko tipa IIa3 oz. IIb3 povsem enačimo. Prototip za tip IIa4, ki predstavlja pozne tipično lokalne izdelke dolenjskih delavnic, bi morda lahko videli v bronasti posodi z Mosta na Soči (*sl. 4: 15*).

SKLEP

S podrobnejšim pregledom lončenih situl na območju Slovenije je predvsem nekoliko bolj jasna slika kontekstov, v katerih se pojavljajo, in kulturnih vplivov, ki v njih odsevajo.

Njihov vznik sovpada s pojavom železa, saj starejše primerke zasledimo v kombinacijah z železnim nakitom tako v dolenjskem kot tudi v notranjskem in svetolucijskem kulturnem krogu. Gre torej za bolj ali manj sočasen pojav v različnih kulturnih okoljih na območju jugovzhodnih Alp. Temnorjavo žgane situle brez noge iz osrednjega dela Slovenije (*sl. 2: 1-8*) imajo

⁶³ Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, T. 62: A, 70: B, D, 84: C, 137, 148: B, 151: A, 174: B, 179: (glej še Sl. 135), 187: B, 189: B, 217: H, 227: B, 228: E, 230: A, F, 231: B, 234: D, 243: B, 248: B, 257: D.

⁶⁴ Teržan, Trampuž 1973, 428 ss, Pril. 1.

⁶⁵ Frey 1969, 9 ss; Dular 1982, 137 s.

⁶⁶ Gabrovec, Mihovilić 1987, 306 ss, Sl. 17: 25, 26, 18: 22; Mihovilić, 2001, 85 ss; Cestnik 2009, 28 ss.

oblikovno in po ornamentalnem slogu več skupnih potez z zahodnopoanskimi in vzhodnoalpskimi najdbami, čeprav gre po vsej verjetnosti za lokalne izdelke, ki se posamično pojavljajo še v mladohalštatskih grobovih (npr. tip Ia3). Kombinacije takih situl s skodelico s presegajočim ročajem in/ali latvico pa predstavljajo standardni grobni servis. Zasledimo jih v skeletnih in večkrat v žganih grobovih, v katerih so pogosto služile za žaro. Drugi spremljajoči pridatki govorijo v prid domnevi, da so bile pridane predvsem ženskam (*sl. 3*), izjema je grob z okrašenim pokrovom iz Štične (gomila 76), katerega okoliščine odkritja niso podrobnejše znane. Lahko bi šlo za pokop več oseb tako kot morda na Budinjaku (gr. 139/6).

Svetolucijski in notranjski primerki situl (*sl. 2: 9-16*) se od samega začetka navezujejo na estenski krog, kar je zaradi geografske bližine tudi razumljivo. V tamkajšnjih grobovih, ki so razen enega s Križne gore (gr. 36) vsi žgani, dosledno nastopa le ena situla, ki je bila pogosto tudi edina posoda v grobu, nikoli pa ni bila uporabljena za žaro. V primerih, ko je bilo v grobu več posod, se tudi tu ponovi standardna kombinacija z latvico in/ali skodelico. Med preostalimi pridatki pa nastopajo tako deli ženske kot moške noše in diferenciacija v tem smislu ni zaznavna.

V nasprotju z osrednjeslovenskimi regijami so se situle z nogo v svetolucijski skupnosti začele pojavljati že v stopnji I b (Ljubljana III a oz. Podzemelj 2).⁶⁷ Gre za temnorjave ali črno žgane posode (tip IIb1), nekatere imajo okras iz bronastih žebličkov, razporejenih v linije z dodatki v obliki črke L, tako kot estenske. Če jih primerjamo s situlami z žebličastim okrasom iz Dolenjske, te nimajo dodane linije v obliki črke L, svetolucijske situle pa nimajo vrezanega okrasa v obliki spiral, girland in trikotnikov, kar dodatno nakazuje različne vplivne sfere.

Proti koncu 7. in v 6. st. pr. n. št. so tako v svetolucijskem kot dolenjskem krogu pojavile spremembe v tehnološkem postopku izdelave in krašenju situl – z reoksidacijskim oz. reduksijskim žganjem in uporabo počasnega lončarskega kolesa ter rdeče-črno poslikavo. Ta novost kaže na prodror zahodnih vplivov proti vzhodu, kjer so prav situle iz osrednjega dela Slovenije najvzhodnejši za zdaj znani primerki, ki so bili po tem postopku izdelani in okrašeni. V različnih izpeljankah situl z nogo bi lahko videli delavnische kroge in odsev mreže stikov.⁶⁸ Dolenjske tipe situl IIa1, IIa2, IIa4 je mogoče pripisati domaćim lončarjem, medtem ko bi nekateri primerki tipa IIa3, ki so povsem enaki svetolucijskemu tipu IIb3, lahko predstavljali import. S tem pa se odpira vprašanje, ali je šlo morebiti za darilo ali lastnino oz. doto prišlekov, pri čemer je nemara pomenljivo, da gre za ženske pokope. Manj verjetno je, da bi bile trgovsko blago, saj na Dolenjskem niso prav

⁶⁷ Gabrovec 1973, 355: primerjalna kronološka tabela; Teržan, Trampuž 1973, Pril. 1; Sl. 5.

⁶⁸ Kimmig 1974, Abb. 2; Frey 1974.

pogoste in zanje ne moremo reči, da so spadale med priljubljene oblike lončenine.

Med naselbinskimi najdbami zasledimo le redke odlomke, kar utrjuje prepričanje o njihovem ritualnem značaju in uporabi ob posebnih priložnostih in slavijih,

tako kot je mogoče domnevati za bronaste situle. Razen izjemnega groba z okrašenim situlskim pokrovom iz gomile 76 v Stični in novomeškega groba s trinožnikom pa bronaste in lončene situle nikoli ne nastopajo skupaj niti na Dolenjskem niti v Posočju.

- BARTH, F. E. 1969, *Die hallstattzeitlichen Grabhügel im Bereich des Kutscher bei Podsemel (Slowenien)*. – Antiquitas 3/5.
- CAPUIS, L., A. M. CHIECO BIANCHI 2006, *Este 2. Le necropoli di Villa Benvenuti*. – Monumenti antichi 64. Serie monografica 7.
- CESTNIK, V. 2009, Željeznodobna nekropolja Kaštel kod Buja. Analiza pokopa željeznodobne Istre (Iron age necropolis Kaštel near Buje. Analysis of burial practice in the Iron Age Istria). – Monografije i katalozi 18.
- CHIECO BIANCHI, A. M., L. CALZAVARA CAPUIS 1985, *Este 1. Le necropoli Casa di Ricovero, Casa Muletti Prosdocimi e Casa Altoni*. – Monumenti antichi 51. Serie monografica 2.
- DOBIAT, C. 1980, *Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Kleinklein und seine Keramik*. – Schild von Steier 1.
- DULAR, J. 1973, Bela Krajina v starohalštatskem obdobju (Bela Krajina in der frühen Hallstattzeit). – Arheološki vestnik 24 (1975), 544–591.
- DULAR, J. 1982, *Halštatska keramika v Sloveniji (Die Grabkeramik der älteren Eisenzeit in Slowenien)*. – Dela 1. razreda SAZU 23.
- DULAR, J. 2003, *Halštatske nekropole Dolenjske / Die hallstattzeitlichen Nekropolen in Dolenjsko*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 6.
- DULAR, J. 2013, *Severovzhodna Slovenija v pozni bronasti dobi / Nordostslowenien in der späten Bronzezeit*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 27.
- DULAR, J., I. ŠAVEL, S. TECCO HVALA 2002, *Bronastodobno naselje Oloris pri Dolnjem Lakošu / Bronzezeitliche Siedlung Oloris bei Doljni Lakoš*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 5.
- DULAR, J., M. TOMANIČ-JEVREMOV 2010, *Ormož. Utrjeno naselje iz pozne bronaste in starejše železne dobe / Ormož. Befestigte Siedlung aus der späten Bronze- und der älteren Eisenzeit*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 18.
- EGG, M., U. NEUHÄUSER, Ž. ŠKOBERNE 1998, Ein Grab mit Schüsselhelm aus Budinjak in Kroatien. – *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 45/2, 435–469.
- EIBNER-PERSY, A. 1980, *Hallstattzeitliche Grabhügel von Sopron (Ödenburg). Die Funde der Grabungen 1890–92 in der Prähistorischen Abteilung des Naturhistorischen Museums in Wien und im Burgenländischen Landesmuseum in Eisenstadt*. – Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland 62.
- FREY, O.-H. 1969, *Die Entstehung der Situlenkunst. Studien zur figürlich verzierten Toreutik von Este*. – Römisch-Germanische Forschungen 31.
- FREY, O.-H. 1974, Schwarz-rot gebänderte Keramik in der Zone südlich der Alpen. – *Hamburger Beiträge zur Archäologie* 4, 97–102.
- GABROVEC, S. 1960, Mesto Kranja v prazgodovini slovenskega ozemlja (La position de Kranj dans la préhistoire du territoire Slovène). – V: *900 let Kranja*, 11–30, Kranj.
- GABROVEC, S. 1965, Kamniško ozemlje v prazgodovini. – *Kamniški zbornik* 10, 89–134.
- GABROVEC, S. 1968, Grob s trinožnikom iz Novega mesta (Das Dreifussgrab aus Novo mesto). – *Arheološki vestnik* 19, 157–188.
- GABROVEC, S. 1973, Začetek halštatskega obdobja v Sloveniji (Der Beginn der Eisenzeit in Slowenien). – *Arheološki vestnik* 24, 1975, 338–385.
- GABROVEC, S. 1976–1977, La necropoli dell’eta del ferro di Caporetto. – *Atti dei Civici musei di storia ed arte di Trieste* 9 (1978), 27–52.
- GABROVEC, S. 1987, Jugoistočnoalpska regija sa zapadnom Panonijom (Uvod, Dolenjska grupa, Svetolucijska grupa, Notranjska grupa, Ljubljanska grupa). – V: *Praistorija jugoslavenskih zemalja* 5, 25–182, Sarajevo.
- GABROVEC, S., K. MIHOVILIĆ 1987, Istarska grupa. – V: *Praistorija jugoslavenskih zemalja* 5, 293–338, Sarajevo.
- GABROVEC, S., A. KRUH, I. MURGEIJ, B. TERŽAN 2006, *Stična 2/1. Gomile starejše železne dobe / Stična 2/1. Grabhügel aus der älteren Eisenzeit*. – Katalogi in monografije 37.
- GUŠTIN, M. 1973, Kronologija notranjske skupine (Cronologia del gruppo preistorico della Notranjska (Carniola Interna)). – *Arheološki vestnik* 24, 461–506.
- GUŠTIN, M. 1974, Gomile starejše železne dobe iz okolice Boštanja (Die eisenzeitlichen Grabhügel aus der Umgebung von Boštanji). – V: *Varia archaeologica*, Posavski muzej Brežice 1, 87–119.
- GUŠTIN, M. 1976, *Libna*. – Posavski muzej Brežice 3.
- GUŠTIN, M. 1979, Notranjska. K začetkom železne dobe na severnem Jadranu / Zu den Anfängen der Eisenzeit an der nördlichen Adria. – Katalogi in monografije 17.
- GUŠTIN, M., T. KNIFIC 1973, Halštatske in antične najdbe iz Javorja (Funde aus Hallstatt- und Römerzeit in Javor). – *Arheološki vestnik* 24 (1975), 831–847.
- HENCKEN, H. 1978, *Mecklenburg Collection 2. The Iron Age Cemetery of Magdalenska gora in Slovenia*. – American School of Prehistoric Research. Bulletin 32.

- KIMMIG, W. 1974, Zum fragment eines Este-gefäßes von der Heuneburg an der oberen Donau. – *Hamburger Beiträge zur Archäologie* 4, 33–96.
- KNEZ, T. 1993, *Novo mesto 3. Kapiteljska njiva. Knežja gomila / Novo mesto 3. Kapiteljska njiva. Fürstengrab-hügel*. – Carniola Archaeologica 3.
- KRIŽ, B. 2013, *Novo mesto 7. Kapiteljska njiva. Gomile I, XIV in XV / Novo mesto 7. Kapiteljska njiva. Barrows I, XIV and XV*. – Carniola Archaeologica 7.
- KRIŽ, B., P. STIPANČIĆ, A. ŠKEDELJ-PETRIČ 2009, *Arheološka podoba Dolenjske. Katalog stalne arheološke razstave Dolenjskega muzeja Novo mesto (The archaeological image of Dolenjska. Catalogue of the permanent archaeological exhibition at the Dolenjski muzej Novo mesto)*. – Novo mesto.
- KROMER, K., S. GABROVEC 1962, *L'art des situles dans les sépultures hallstattiennes en Slovénie*. – Inventaria Archaeologica 5, Y 41–46.
- MARCHESETTI, C. 1885, La necropoli di S. Lucia. – *Bollettino della Società adriatica di scienze naturali in Trieste* 9, 94–162.
- MARCHESETTI, C. 1893, Scavi nella necropoli di S. Lucia presso Tolmino. – *Bollettino della Società adriatica di scienze naturali in Trieste* 15, 1–334.
- MIHOVILIĆ, K. 2001, *Nezakcij. Prapovijesni nalazi 1900.-1953 / Nesactium. Prehistoric finds 1900-1953*. – Monografije i katalozi 11.
- MLINAR, M. 2003–2004, Nove arheološke najdbe iz Kobarida (Nuovi reperti archeologici di Kobarid (Caporetto)). – *Goriški letnik* 30/31, 299–312.
- MLINAR, M. 2009–2010, Železnodobno grobišče pri Srpenici na Bovškem. – *Goriški letnik* 33/34 (Marušičev zbornik), 137–153.
- NEBELSICK, L. D. 1997, Die Kalenderberggruppe der Hallstattzeit am Nordostenalpenrand. – V: *Hallstattkultur im Osten Österreichs, Wissenschaftliche Schriftenreihe Niederösterreich* 106/109, 9–145.
- OGRIN, M. 1998, Trortasta fibula in Sloveniji (Die Dreiknopffibel in Slowenien). – *Arheološki vestnik* 49, 101–132.
- PATEK, E. 1993, *Westungarn in der Hallstattzeit*. – Quellen und Forschungen zur prähistorischen und provinzialrömischen Archäologie 7.
- PICHLEROVÁ, M. 1969, *Nové Košariská. Kniežacie mohyly zo staršej doby železnej*. – Fontes 3, Bratislava.
- PUŠ, I. 1971, Žarnogrobiščna nekropolja na dvorišču SAZU v Ljubljani. *Izkopavanja v letih 1964–1965 (Nekropole der Urnenfelderkultur im Hof der Slowenischen Akademie der Wissenschaften und Künste in Ljubljana. Ausgrabungen in den Jahren 1964–1965)*. – Razprave 1. razreda SAZU 7/1.
- PUŠ, I. 1982, *Prazgodovinsko žarno grobišče v Ljubljani (Das vorgeschiedliche Gräberfeld in Ljubljana)*. – Razprave 1. razreda SAZU 13/2.
- PUŠ, I. 1984, Prazgodovinski Molnik (Das vorgeschiedliche Molnik). – *Arheološki vestnik* 35, 134–162.
- RAMŠAK, A. 2009, Gomile starejše železne dobe na Godeško-Reteških dobravah pri Škofji Loki (Early Iron Age tumuli at Godeško-Reteške dobrave near Škofja Loka). – *Arheološki vestnik* 60, 33–61.
- RUARO LOSERI, L., G. STEFFÈ DE PIERO, S. VITRI, G. RIGHI. 1977, *La necropoli di Brežec presso S. Canniano del Carso. Scavi Marchesetti 1896-1900*. – Atti dei Civici Musei di Storia ed Arte di Trieste. Monografie di preistoria 1.
- SPITZER, G. 1973, Ein hallstattzeitlicher Tumulus von Dragatuš (Halštatska gomila iz Dragatuša). – *Arheološki vestnik* 24 (1975), 780–830.
- STARE, F. 1954, Dva ilirска гробова из Кранја (Zwei illyrische Gräber aus Kranj). – *Arheološki vestnik* 5, 112–122.
- STARE, F. 1955, Vače. – Arheološki katalogi Slovenije 1.
- STARE, F. 1962–1963, Kipec ilirskega bojevnika z Vač (Statuette eines illyrischen Kriegers aus Vače). – *Arheološki vestnik* 13–14, 383–434.
- ŠKOBERNE, Ž. 1999, *Budinjak. Kneževski tumul / Budinjak. Princely Tumulus*. – Zagreb.
- ŠKVOR JERNEJČIĆ, B. 2011, Starejše železnodobno grobišče Veliki Nerajec pri Dragatušu v Beli krajini (The Early Iron Age cemetery of Veliki Nerajec near Dragatuš in Bela krajina). – *Arheološki vestnik* 62, 165–230.
- TECCO HVALA, S. 2012, *Magdalenska gora. Družbena struktura in grobni rituali železnodobne skupnosti / Magdalenska gora. Social structure and burial rites of the Iron Age community*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 26.
- TECCO HVALA, S. 2014, Kačaste fibule z območja Slovenije (Serpentine fibulae from Slovenia). – *Arheološki vestnik* 64 (v tisku).
- TECCO HVALA, S., J. DULAR, E. KOCUVAN 2004, *Železnodobne gomile na Magdalenski gori (Eisenzeitliche Grabhügel auf der Magdalenska gora)*. – Katalogi in monografije 36.
- TERŽAN, B. 1974, Halštatske gomile iz Brusnic na Dolenjskem (Die hallstattzeitlichen Grabhügel aus Brusnice bei Novo mesto). – V: *Varia archaeologica, Posavski muzej Brežice*, 1, 31–65.
- TERŽAN, B. 1976, Certoška fibula (Die Certosafibel). – *Arheološki vestnik* 27 (1977), 317–443.
- TERŽAN, B. 1990, *Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem / The Early Iron Age in Slovenian Styria*. – Katalogi in monografije 25.
- TERŽAN, B., N. TRAMPUŽ 1973, Prispevek hkratnologiji svetolucijske skupine (Contributo alla cronologia del gruppo preistorico di Santa Lucia). – *Arheološki vestnik* 24 (1975), 660–460.
- TERŽAN, LO SCHIAVO, TRAMPUŽ-OREL 1984–1985, *Most na Soči (S. Lucia) 2*. – Katalogi in monografije 23/1–2.
- URLEB, M. 1974, *Križna gora pri Ložu. Halštatska nekropolja / Hallstattzeitliches Gräberfeld Križna gora*. – Katalogi in monografije 11.
- VEJVODA, V., I. MIRNIK 1973, Halštatski kneževski grobovi iz Kaptola kod Slavonske Požege / Early Iron Age Warrior Graves from Kaptol near Slavonska Požega. – *Arheološki vestnik* 24 (1975). 592–610.
- WELLS, S. P. 1981, *Mecklenburg Collection 3. The Emergence of an Iron Age Economy. The Mecklenburg Grave Groups from Hallstatt and Stična*. – American School of Prehistoric Research. Bulletin 33.

EARLY IRON AGE CERAMIC SITULAE FROM SLOVENIA

Summary

The ceramic situlae from Slovenia concentrate in two areas, in Dolenjska with Bela krajina and in the Soča Valley / Posoče (*Fig. 1*). A few decades ago, they were discussed by Janez Dular, whose jubilee is celebrated here. He typologically divided the situlae from Dolenjska and Bela krajina into two groups (with and without a foot), while those from the Soča Valley were divided into three types (*Fns. 1, 3*).

Since then, the list of the ceramic situlae has grown longer, with the new ones also lending a better insight into their archaeological contexts. They constitute the basis for more detailed typological analysis, the aim of which is to attempt to establish the production centres, possible imports, as well as cultural influences. The new typology respects the criteria used by Dular, i.e. geographical, on the one hand, and formal (primarily presence or absence of a foot), on the other. The situlae without the foot from Gorenjska, Ljubljana with its surroundings, Dolenjska and Bela krajina are classified as Group Ia, which consists of black-brown-fired situlae. The similar examples from western Slovenian regions (Notranjska and Posoče) form Group Ib. The geographical criterion is also used to divide the footed situlae into Groups IIa and IIb.

Group **Ia** (*Fig. 2: 1–8; see list*). The situlae without a foot from central Slovenian regions are quite varied in form and can be subdivided into four types (Ia1–Ia4) on the basis of the size and shape. Situlae of Type Ia1 (*Fig. 2: 1,2*) are rare and comparable with the small situlae from the Pannonic fringes and the eastern Alps, where they appear, usually with lids, throughout the Early Hallstatt period (Ha C–D1) (*Fns. 6–9*). The same regions to the north-east also provide analogies for the situlae of Type Ia2 (*Fig. 2: 3,4*). For these, reliable grave groups from Ljubljana (Gr. 214) and Molnik (Gr. 5), including iron and bronze items of female jewellery, indicate that their appearance can be dated to Phase Ljubljana IIIa or Podzemelj 2 after Gabrovec, i.e. to the beginning of the Iron Age in the south-eastern Alps. (*Fns. 10–12*). Type Ia3 (*Fig. 2: 5,6*) appears in several variants in Dolenjska from the beginning of the Early Iron Age (Novo mesto – Kapiteljska njiva, Gr. 14/39) to its end (Dolenjske Toplice, Grs. 16/15 and 8/13) (*Fns. 11–23*). Type Ia4 (*Fig. 2: 7,8*) shows a mixing of various formal elements: the shape of the body with a sharp transition into the shoulder is that of a situla, while the wide rim is that of jars with a conical neck from the Podzemelj phase of the Hallstatt period in the Dolenjska territory

(*Fns. 24–26*). The situlae of Group Ia are often decorated with incisions, stabblings and shallow grooves, while the motifs consist of hanging triangles, garlands and spirals. This decorative style was very popular during the Early Hallstatt period in the Danube Basin and the eastern Alpine areas, while it had not been in use, for example, within the Sveta Lucija community. Several situlae also bear bronze studs, which is a decorative technique with roots in the Urnfield culture and widespread from the northern Danube Basin to central Italy and Istria. (*Fns. 13, 28*)

Group **Ib** (*Fig. 2: 9–16, see list*). The situlae without a foot or with a ring foot from western Slovenian regions are, similarly to those of the previous group, also brown-black-fired, but of much less heterogeneous forms. They appear in the beginning of the Iron Age, i.e. in the Sv. Lucija I b or Notranjska II phase, and show a gradual development into the footed form comparably with the development of the situlae in the Este circle. They rather rarely bear decoration, of bronze studs or lead leaves that make up horizontal lines with added L-shaped motifs and meanders, which is closer to the decoration on the situlae from Este than to those from Dolenjska. (*Fns. 30–35*).

Group **IIa** (*Fig. 4: 1–8; see list*). The footed situlae from the central Slovenian regions can be divided into four types (IIa1–IIa4), similarly to those of Group Ia. They introduced several novelties to these areas, namely modelling on a slow potter's wheel, firing in a re-oxidizing or reducing atmosphere and painted decoration of red and black stripes. These situlae first appear during the transition from the Early to the Late Hallstatt period and are most common during the Serpentine fibulae phase (Ha D1). They have most frequently been found in graves in combination with female attributes, only rarely with male ones. In comparison with similar examples from the Sveta Lucija community, they are more pronouncedly belly-shaped and larger, which would suggest local production. This is particularly visible in the examples of Type IIa2 (*Fig. 4: 3,4*), from the Late Hallstatt period, which are similar to those (*Fig. 4: 11,12*) used within the Sveta Lucija circle (Type IIb2) during the Early Hallstatt period (Sv. Lucija I c) (*Fns. 36–44*). The situlae of Type IIa4 (*Fig. 4: 7,8*) can also be ascribed to local potters, because they do not appear elsewhere. Having said that, there are certain similarities with the small footed beakers from the Sveta Lucija circle, which date to the Late Hallstatt period, particularly Sv. Lucija

II a (Ha D1). The site at Most na Soči even yielded one bronze example (*Fig. 4: 15*). It is also true, however, that the Type IIa4 situlae from Dolenjska show similarly ribbed necks and feet as some of the ceramic footed bowls, which are much commoner in Dolenjska than the situlae (*Fns. 51–54*). As opposed to these, the situlae of Type IIa3 (*Fig. 4: 5,6*) are fully comparable with the contemporary Type IIb3 in the Sveta Lucija circle (*Fig. 4: 13,14*). The situlae of Type IIa3 appear in the transition from the Early to the Late Hallstatt period and are most numerously known at Magdalenska gora in the Dolenjska region, where some examples of this type might have been imported. (*Fns. 45–50*)

Group **IIb** (*Fig. 4: 9–14*; see list). The footed Sveta Lucija situlae show a continuous development from the earliest, black-fired examples without a foot (Ib) to footed vessels (*Fig. 4: 9,10*), terminating in Phase Sv. Lucija II a with red-fired and painted situlae of Type IIb3 (*Fig. 4: 13,14*). This development can be paralleled with that noted in the Este area and Istria. (*Fns. 57–66*)

Conclusion. In the south-eastern Alpine area, ceramic situlae appear in various cultural milieus at roughly the same time. Their appearance coincides with the phenomenon of the iron metallurgy, as evidenced by the earliest situlae found in graves in combination with iron jewellery in the Dolenjska, Notranjska and Sveta Lucija cultural circles. In both form and decoration, the dark brown-fired situlae without a foot from the central Slovenian regions have more in common with the western Pannonian and other eastern Alpine regions, though they are most likely locally produced. Combinations of these situlae with cups with high handles and/or bowls with an inturned rim in graves indicate the existence of a standard set of grave goods. They are found in both

inhumation and cremation graves, more numerously in the latter, where they often serve as the urn. Other goods suggest that they were most frequently placed into the graves of women (*Figs. 3, 4*). Within the Sveta Lucija circle, they were also placed into the graves of men. Furthermore, the graves of the latter circle also reveal the standard combination of a situla, a bowl with an inturned rim and/or a cup, but the situla here never serves as the urn.

Towards the end of the 7th and in the 6th century, important changes take place in both the Sveta Lucija and Dolenjska circles. These changes pertain to the technological process of making and decorating situlae brought about by firing in a reducing atmosphere, the use of the slow potter's wheel and red and black painting. In Dolenjska, situlae of this period are less common than in the Este-Sveta Lucija circle. They have only rarely been found in settlement contexts, which indicates their ritual character. This has already been suggested for bronze situlae, otherwise a typically male attribute in graves that almost never appear in the same graves as the ceramic examples.

Translation: Andreja Maver

Sneža Tecco Hvala
Znanstvenoraziskovalni center SAZU
Inštitut za arheologijo
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
hvala@zrc-sazu.si

